

УДК 811.161.2:37'42

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ НЕОЛОГІЗМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЖІНОЧІЙ ПРОЗІ

МІНЧАК Г. Б.

кандидат філологічних наук
Київський національний лінгвістичний університет
minchakgb@gmail.com

У статті розглянуто лексико-семантичні одиниці неології як засіб збагачення образного українського мовлення та як важливий естетичний компонент авторської картини світу письменника. Обґрунтовано поняття *неологізм*, визначено та описано основні різновиди лексико-семантичних неологізмів, які функціонують у сучасній художній жіночій прозі. Зазначені інновації класифіковано відповідно до п'яти параметрів новизни: глосемантичного (неолексеми та неосемеми), генетичного (абсолютні й відносні), актуалізаційного (оживлений архаїзм), сигніфікативно-конотативного (номінативні та номінативно-експресивні), мовно-мовленнєвого (неологізм, okazіonalіzm). Підсумовано, що роль сучасних письменниць у розвитку української мови – поліаспектна. Мовні пошуки Люко Дашвар, Лесі Романчук, Ірен Роздобудько спрямовані на віднайдення та розвиток природних, еволюційно вмотиваних змістових одиниць мовомислення.

Ключові слова: неологізм, okazіonalіzm, новизна, незвичність, ідіостиль, оцінно-експресивна функція.

LEXICO-SEMANTIC NEOLOGISMS IN THE CONTEMPORARY UKRAINIAN FEMALE PROSE

MINCHAK Halyna Bohdanivna
Candidate of Science (Philology)
Kyiv National Linguistic University
minchakgb@gmail.com

Introduction. The article focuses on the lexico-semantic units of the neology as a means of enriching figurative Ukrainian speech and as an important aesthetic component of the author's picture of the writer's world.

Purpose. The aim of the article is to describe and analyze the lexico-semantic innovations by using various criteria suggested by Liuko Dashvar, Dara Kornii, Lesia Romanchuk, Iren Rozdobudko.

Methods. Systematization of the known directions and aspects applied while conducting the research within the descriptive method with its methods of external and internal interpretations proved it expedient to study the lexico-semantic units using the semantic-and-structural method, in particular the method of component and distributional analysis.

Practical value of the results. The paper defines and describes the main varieties of lexico-semantic neologisms that function in contemporary fiction female prose. We suggest that these innovations may be classified according to the following criteria:

1) the form of the linguistic unit: neolexemes (the novelty of the form is combined with the novelty of the content); transnominational neologisms (the combination of a new form of word with the expressed meaning of the already existed form); neosememe (new meaning is expressed by the form available in the language); neophrase;

2) the degree of novelty (and by the way of nomination): absolute (strong) and relative as a result of borrowings;

3) the functional purposes: nominative and nominative-expressive;

4) the parameter of *language – norm – speech*: conventional (generally-accepted) and occasional (accidental).

Conclusion. The conducted research shows that the role of contemporary authoresses in the development of the Ukrainian language is poly-dimensional. Thus, in particular, is the creation of neofoms with abstract-and-conceptual meaning and neosemantic units within the lexeme and its interconnectivity as well as actualization of the linguistic experience of the Ukrainian intelligentsia of the late XIXth – early XXth centuries and the connection with the cultural and written tradition of the Ukrainian language during historically ancient layers. Linguistic investigations by Liuko Dashvar, Lesia Romanchuk, Iren Rozdobudko are aimed at discovering and developing natural, evolutionarily motivated content units of thinking. Their new discoveries are not sharply distinguished on the background of well-known words. The most vivid and most numerous lexico-semantic innovations are neosemantic units, performing the evaluative-expressive function.

Key words: neologism, occasionalism, novelty, unusual, idiosyle, evaluative-expressive function.

Формулювання проблеми та обґрунтування актуальності її розв’язання. Інтенсивна динамізація лексико-семантичного рівня української мови кінця XX – початку XXI століття, яка свідчить про мобілізацію одиниць цього рівня для вираження ціннісних переорієнтацій та формування нової системи пріоритетів українського соціуму, потребує більшої диференціації об’єкта дослідження, звуження сфери наукового пошуку, зокрема й аналізу неологізмів окремих письменників.

Вивчення авторських інновацій – явищ творчо індивідуальних, які відображають своєрідний “почерк” (ідіостиль) письменника, його внесок у шліфування і збагачення стилістичних засобів літературної мови в цілому, є однією з актуальних проблем сучасної лінгвістики, зокрема української неології та стилістики художнього мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні студії мовних інновацій багаті на тематику, напрями та окремі аспекти. Скажімо, лексичний аспект інновацій докладно проаналізований у працях Г.М. Вокальчук, Д.В. Мазурик, І.В. Самойлової, Н.М. Сологуб, О.А. Стишова, В.А. Чабаненка та ін.; дериваційний – у роботах З.О. Валюх (2017), Є.А. Карпіловської (2005), Н.Ф. Клименко (2000), Ж.В. Колоїз (2007) та ін.

Теоретичні засади вивчення неологізмів закладено у працях О.А. Земської (1996), Л.І. Плотникової (2000), О.О. Тараненка (2000) І.А. Тропіної, (2007), Д.П. Бориса (2015) та ін.

Для всебічного опису лексико-семантичної системи сучасної української мови важливо дослідити новітні художні тексти на предмет уживання в них неолексем. В українській літературі складно знайти автора, у творах якого не було б лексико-семантичних інновацій різної мовленнєвої спрямованості. Їхня наявність є прикметною ознакою художньої прози й сучасних українських письменниць Люко Дашвар, Лесі Романчук, Ірен Роздобудько. На сьогодні відчутно бракує праць, присвячених аналізу індивідуально-авторських новотворів представниць жіночої прози (термін літературознавців Л.В. Таран, С.О. Філоненко). Лексико-семантичні новації у творах зазначених авторів, крім поодиноких статей (див. Мінчак, 2008), ще не були предметом мовознавчих студій, що й зумовлює актуальність пропонованої статті.

Мета статті – опис й аналіз (за різними критеріями) лексико-семантичних інновацій, виявлених у романах Люко Дашвар, Лесі Романчук, Ірен Роздобудько. **Завдання** статті вбачаємо в класифікації авторських неологізмів залежно від форми, функції, ступеня новизни та мовно-мовленнєвого параметра.

Виклад основного матеріалу дослідження. Закордонне й вітчизняне мовознавство накопичило значну кількість теоретичного й фактичного матеріалу (особливо наприкінці XX століття, який, за висловом О.А. Земської, “навіть називають віком окаянізмів” (1996, с. 128), присвяченого проблемам неології; саме в цей і наступний періоди виникає чимала

кількість інноваційних знаків, які, демонструючи розкутість і розкріпачення, прийшли на зміну невиразності та стандарту мови тоталітарного суспільства. Для сучасних робіт характерне широке розуміння неології, до складу якої входять індивідуально-авторські, запозичені, okazіональні тощо одиниці. Автори лінгвістичних словників кін. ХХ – поч. ХХІ століть виділяють домінуючу ознаку неологізмів – новизну. Слідом за І.А. Тропіною, онтологічною ознакою okazіоналізмів вважаємо не тільки новизну, а й незвичність (2007, с. 12).

Для чіткішого визначення ключового терміна в нашій статті – *неологізм* – наведемо п'ять параметрів суперечливості новизни, виокремлені Д.П. Борисом (2015, с. 56) і частково модифіковані нами: 1) глосематичний (співвідношення між планом змісту і планом вираження); 2) генетичний (зовнішнє і внутрішнє запозичення-неологізм); 3) актуалізаційний (нові ревіталізовані слова); 4) сигніфікативно-конотативний (номінативні й номінативно-експресивні неологізми); 5) мовно-мовленнєвий (неологізм як факти мови, okazіоналізм – факт мовлення).

Наведені параметри логічно узгоджуються з чотирма критеріями класифікації неологізмів, які ми узагальнили, вивчаючи різні погляди українських і російських теоретиків-неологів (Є.М. Карпіловської (2005), Ж.В. Колоїз (2007), Л.І. Плотникової (2000), О.О. Тараненка (2000) та ін.):

- 1) за формою мовної одиниці, що відповідає глосематичному параметру;
- 2) за ступенем новизни (і за способом номінації), що передбачає врахування двох параметрів – генетичного та актуалізаційного;
- 3) за функціональним призначенням, що співвідноситься із сигніфікативно-конотативним параметром;
- 4) за співвідношенням мова – мовлення (мовно-мовленнєвий параметр).

Виходячи зі сказаного, вважаємо, що: 1) неологізм – це лексико-семантична або фразеологічна одиниця, що характеризується абсолютною чи відносною новизною за глосематичним, генетичним, актуалізаційним, сигніфікативно-конотативним і мовно-мовленнєвим параметрами; 2) терміни інновація та неологізм перебувають у гіперо-гіпонімічних зв'язках; 3) okazіоналізм – це неологізм у момент свого виникнення (пор. доречне протиставлення okazіоналізму й неологізму як точки та відрізка відповідно в О.Г. Ликова (1976, с. 102).

Виявлені у творах Люко Дашвар, Лесі Романчук, Ірен Роздобудько неологізми класифікуватимемо відповідно до наведених вище чотирьох критеріїв.

1. Традиційно за формою мовної одиниці okazіоналізми диференціюють на лексичні, словотвірні, фразеологічні, синтаксичні, стилістичні (Ханпира, 1966, с. 245). Цілком погоджуємося з обґрунтуваннями Н.О. Янко-Триницької (2001), Ж.В. Колоїз (2007) про невиправданість виокремлення з-поміж інших типів словотвірних і стилістичних okazіоналізмів. Будь-який словотвірний okazіоналізм може бути одночасно і лексичним okazіоналізмом, так само, як і лексичний має стилістичне навантаження. З цього погляду okazіоналізми, будучи результатом дериваційних процесів, поділяють на лексеми, семеми, грамеми, фраземи, номінативні синтаксеми. У романах Люко Дашвар, Лесі Романчук, Ірен Роздобудько вони найчастіше репрезентовані такими неонімінативами (номемами), як:

1) неолексемами (нова форма – нове значення), де взаємодіють квантитативний і квалітативний аспекти впливу екстралінгвальних чинників на лексичну систему мови: *Двічі за півгодини я таємно пробираюся до службового туалету (для цього треба попросити ключі у “коридорної” – і це не дуже приємно)* (Дванадцять, 13); *Цікаво, що б сказали мої студенти, які звикли до моєї цілковитої “застібнутості”?*» (Гудзик, 5); *номенклатор* – люди, які нагадують номен (Місто карликів 1 – 2, 311); *кавотворення* (Місто карликів 1 – 2, 371), *гречкосійська професура* (Місто карликів 1 – 2, 392), *послати розпротрикуди* (Місто карликів 1 – 2, 5), *еліптин* – порошок з кутнього зуба дракона (Місто карликів 1 – 2, 121), *загальники* – прізвище, ім'я, рік народження (Місто карликів 1 – 2, 170), *повторники 1949-го* – люди, яких ув'язнили після

закінчення десятилітніх термінів “набору” 1937 року (Місто карликів 1 – 2, 371), *терпиво-трава*, *страх-трава* (Місто карликів 1 – 2, 248), *дощоснігомряка* (Місто карликів 3 – 4, 83);

2) неосемемами (стара форма – нове значення, зокрема й конотативне): *беззубі лави*, *ліхтарі – сліні* (Гудзик, 8);

– *Усі патріоти зараз – сидять! – відрізала вона.*

– *Як це “сидять”?* – *не зрозумів я.* – *Сидять – злодії.*

– *Ага, злодії! – не вгамовувалася моя руда дівчинка.* – *Бродський, Стус, Солженіцин... Усі – злодії!* (Гудзик, 24–25); *...Ведмедик впадає у транс від самої думки про якусь жінку у своєму холостяцькому барлозі* (Пастка, 114); *доход яга* – той, хто дійшов, витримав політичний термін ув’язнення (Місто карликів 1 – 2, 235), *жіночки* – не тільки милі й приємні, а й зручні для використання (Місто карликів 1 – 2, 418), *дятли* – стукачі, на яких трималася радянська система (Місто карликів 3 – 4, 96);

3) неофразами здебільшого перифрастичного типу: *напій свободи* (пиво) (Пастка, 31), *міліцейський натюрморт* (банка огірків, півпляшки “Княжого келиха” та вбивчої сили зашкарубла палиця сервелату) (Пастка, 116); *пластиковий пискун* (мобільний телефон) (Пастка, 126); *живильна волога* (пляшка з алкоголем) (Гудзик, 19), *гніздечко на колесах* (машина марки “Рено Твінго”) (Все..., 113), *заархівований файл* (короткий варіант промови) (Місто карликів 1 – 2, 314), *кислюча нудьга* (французьке шампанське) (Місто карликів 1 – 2, 8), *скалка льоду* (дружина) (Місто карликів 1 – 2, 21), *любитель струнких і довгих нижніх кінцівок* (донжуан) (Місто карликів 1 – 2, 209), *шарф із кобри* (дружина) (Місто карликів 1 – 2, 439), *будинок жовтого кольору* (божевільня) (Місто карликів 1 – 2, 371), *кругленький клубочок ніжності з пружинкою збитків усередині* (дитина) (Місто карликів 1 – 2, 504), *найефективніша міжнародна перепустка* (гроші) (Місто карликів 1 – 2, 519), *святковий марафон об’їдання та обпивання* (святкування захисту дисертації) (Місто карликів 1 – 2, 516).

2. За ступенем новизни, що пов’язаний із способом (шляхом) номінації виділяють:

а) абсолютні (сильні) неологізми, утворені за допомогою морфологічних і неморфологічних способів словотворення;

б) відносні неологізми як наслідок запозичень – зовнішніх і внутрішніх.

Найбільш виразні доміанти-інновації за морфологічними ознаками – це здебільшого іменники, утворені такими продуктивними способами словотворення (переважно – морфологічними, чистими та змішаними):

– суфіксальним: *документики* (Гудзик, 205); *У нас ще одна відьма – нова замша* (Пастка, 16); *кав’яренька* (Пастка, 23); *таксівка* (Пастка, 22); *порнушка* (Пастка, 36); *сабантуйчик* (Пастка, 119); *Нобелівка* (Пастка, 76); *скромник* (Пастка, 147); *«...після цього візиту навіть у нашій елітній школі набула репутації білої ворони і буржуйки* (Дванадцять, 38); *Я знову відчув дивну замиленість ока – скільки не вдивлявся, не міг зібрати увесь образ докупи»* (Гудзик, 17); *гарний мужчинка* (Зів’ялі квіти викидають, 113); *Ципач*, кишеньковий злодій. Так виріже гаманець, що не відчуєш (Все..., 32); *татова любленка* (Місто карликів 1 – 2, 190), *фашистюра* (Місто карликів 1 – 2, 419), *переполовинення* (Місто карликів 1 – 2, 489), *фонтанував розповідями* (Місто карликів 1 – 2, 371), *доцик* (доня) (Місто карликів 1 – 2, 513), *фельдшеризм* (Місто карликів 3 – 4, 59), *доненятко*, *малецьик* (Місто карликів 3 – 4, 89);

– префіксальним: *псевдоеротизм* (Зів’ялі квіти викидають, 115); *безземлетрусна країна* (Місто карликів 1 – 2, 263);

– префіксально-суфіксально-постфіксальним: *заткобожився* (Місто карликів 1 – 2, 506), *затурилася* (Місто карликів 1 – 2, 534);

– осново- й словоскладанням: *Він вдається до розлогих пояснень, чому і як виникла ідея психоспікера* (йдеться про головного лікаря психлікарні. – Г. М.) (Дванадцять, 11); *дурнуватонацький* (Гудзик, 80); *солодко-непристойно* (Гудзик, 9); *Батько змінив англійських леді*

на секретарок-друкарок-референток (Гудзик, 95); Цинік-жесбрак – це закінчений злодій, цинік-багатій – механізм для задоволення потреб (Гудзик, 176); Я ретельно проінструктована на предмет “можна-неможна” (Зів’ялі квіти викидають, 63); вугільно-вогняний погляд (Зів’ялі квіти викидають, 65), ядучо-ніжний голос (Зів’ялі квіти викидають, 66); неполохливо-коликлива плоть (Місто карликів 1 – 2, с. 316), вишукано-тепличне (Місто карликів 1 – 2, 311), кудрлато-кошлато-милий (Місто карликів 3 – 4, 9), чоловічо-хірургічне (Місто карликів 1 – 2, 4), щоденно-сторазово (Місто карликів 1 – 2, 21), штучно-надумано-оптимістичні автори (Місто карликів 1 – 2, 153), застійно-застільні часи (Місто карликів 1 – 2, 281), захиянково-надмірні потреби (Місто карликів 1 – 2, 294), чинно-злочинне (Місто карликів 1 – 2, 421), фруктоїд (Місто карликів 3 – 4, 107);

– основокладання із суфіксацією: чужопланетянка (Дванадцять, 108); себелюбство, менелюбство (Місто карликів 3 – 4, 89); всесвітнє душеутасмичення (Місто карликів 1 – 2, 311);

– морфолого-синтаксичним: Двічі за півгодини я таємно пробираюся до службового туалету (для цього треба попросити ключі у “коридорної” – і це не дуже приємно) (Дванадцять, 13), палата для буйнопомішаних (Місто карликів 1 – 2, 421);

– каламбурним, телескопічним (злиття двох близькозвучних слів у рамках спільного третього): Вовик – типова секретутка (Пастка, 28), двістаматологи, тристаматологи (Місто карликів 1 – 2, 367), “Однослів’я – так я назву цей жанр – мистецтво одного слова, що містить в собі нову ідею чи картину. Тим самим досягається найбільша, навіть порівняно з афоризмом, конденсація образу: максимум смислу в мінімумі мовного матеріалу” (Епштейн, 2000, с. 204).

Відносні неологізми у творах письменниць жіночої прози представлені як зовнішніми, так і внутрішніми запозиченнями.

Зовнішні запозичення – здебільшого із західноєвропейських мов, що пояснюється насамперед загальною тенденцією в розвитку лексико-семантичної системи української мови на сучасному етапі, своєрідною модою на запозичені слова, а також конотативною інтерференцією, коли “слова іншої мови здаються конотативно більш насиченими, ніж якими є насправді” (Говердовский, 1989, с. 67).

У наведених нижче запозиченнях мотиватором конотативної семантики виступає не асоціативна чи асоціативно-образна ознака, а зовнішня форма слова: Під час таких заходів – презентацій, фуршетів, party, прийомів, фестивалів тощо – я шаленіла, й мені спадало на думку, що натопт – це бидло, біомаса (Дванадцять, 241); Швидше за все, повторювала слова дорослих... Зрадників та штрейкбрехерів! (Гудзик, 172); Програма їхнього життя працює в режимі middle: важіль чи кнопка, зафіксована між on і of, як у телефоні (Гудзик, 243); робити щось на кшталт кніксену (Зів’ялі квіти викидають, 63); викривлюю простеньке бон жур (Зів’ялі квіти викидають, 64); можна прожити, не відаючи смаку буйабезу й нічого від того не втратити (Зів’ялі квіти викидають, 166); Хто дасть гарантії, що Коноваленко не піде ва-банк (РАЙ.центр, 125); No connect! (РАЙ.центр, 124);

На відміну від інших письменників, у творах яких функціонують російські номінативні одиниці (як частковий вияв опозиція “свій” – “чужий” через прийом протиставлення “українська лексика” – “російська лексика”), в аналізованих романах їх майже немає. Сліди російського мовлення простежуються лише в суржикових елементах, зокрема в графонах: руль до подучки, картопля зі шкварками, гості у свята, жовті від цигаркового диму фіранки (Дванадцять, 202), советські парфуми (Зів’ялі квіти викидають, 67); смак, вихований на “Советському подусладком” (Місто карликів 1 – 2, 8), доморощений кампазітор (Місто карликів 1 – 2, 363), чорна роза расцвела (Місто карликів 1 – 2, 341).

Прикметною ознакою мови Люко Дашвар, Лесі Романчук та Ірен Роздобудько є активне функціонування внутрішніх запозичень, що виявляється в двох аспектах:

1) у використанні певних одиниць з вужчих стильових сфер, зокрема:

– розмовної лексики: ...іноземці веселилися, вишкіряючи бездоганні порцелянові зуби, ділки реготали, тицяючи китайськими паличками в рисово-рибні рулетки, дівки гизотіли (Гудзик, 76); натовп перестас бути біомасою, бидлом (Зів'ялі квіти викидають, 134); шпигунка місцевого розливу (Місто карликів 1 – 2, 70);

– публіцистичної: Лізу дивувало й те, що він не пішов до опозиції, а, як писали в пресі, – “вирізнявся толерантністю”, яка Лізі, щоправда, більше нагадувала пристосування... В юності вона заслуховувалася його “кухонними” промовами, була впевнена, що він – пасіонарій... (Гудзик, 91);

– застарілої (ідеться про ревіталізовані слова): філіжанку з кавою (Гудзик, 47); час відмотався навспак і знову став на своє місце (Зів'ялі квіти викидають, 65); з оксамитовим ридикюльчиком (Зів'ялі квіти викидають, 137); мешкають лімітники та роботяги (Зів'ялі квіти викидають, 180); єдвабна сорочка (Місто карликів 1 – 2, 313);

2) у використанні окремих різновидів загальнонаціональної мови, зокрема соціолектів (здебільшого жаргону), вулгаризмів: Прикид треба змінити, – критично зауважила Віка, та й хаср у тебе, як в інститутки. Слухай, а хочеш я тобі дреди заварганю?! (Гудзик, 163); Віра вперше чула, що Ярослава – холодна неприступна красуня – сиділа на голиці (Пастка, 94); Зробиш нам жрачку? (Все..., 24); кльова відмазка (Місто карликів 1 – 2, 374); ... з почуттям неабиякого полегшення повернутися до міста, обговорюючи дорогою кумедних старперів (Зів'ялі квіти викидають, 134).

3. Виходячи з того, що будь-які інновації є знаками номінації і / або знаками емотивності, за функціональним призначенням і лексичні, і семантичні новоутворення умовно поділяють на дві групи: номінативні (або номінативно-зображальні) та номінативно-експресивні (Гараненко, 2000).

Закономірно, що власне номінативні лексико-семантичні інновації в художніх творах Люко Дашвар, Лесі Романчук, Ірен Роздобудько (як і в інших майстрів художнього слова) представлено незначною кількістю. Неонімени цього типу включають і конотативний, і денотативно-сигніфікативний макрокомпоненти. Враховуючи те, що такі неолексеми однаково пов'язані з денотатом / сигніфікатом, з одного боку, і спектром емоційно-оцінного складника (інакше емотивності) конотативної семантики, з іншого боку, їх можна назвати номінаціями з денотативно-конотативним типом лексичного значення. Джерелом виникнення емоційно-оцінної семи є не стільки інтенції мовця, скільки оцінний характер самого денотата: По-моєму, вони просто закомплексовані, як усі блатовики (Пастка, 27); барабаник (той, кому все по барабану) (Гудзик, 94), найнейтральніші пінгвінохолодні дами (Місто карликів 1 – 2, 58), доморощені гаранті стабільності (Місто карликів 1 – 2, 418).

У ракурсі процесу творення експресивних неосемантів важливе значення має контекст. Переосмислення в групі слів і розвиток нових значень відбувається ніби через проміжну ланку – словосполучення, яке водночас і звукує значення слова, і збагачує його. Зібраний ілюстративний матеріал дає змогу стверджувати, що здебільшого такі неосеманти є контекстуально залежними і вживаються з метою замінити звичні в таких контекстах слова і в результаті надати номінації нової експресивно-оцінної конотації. Пор.: літературні негри (Пастка, 74); павутинка легких зморщок (Гудзик, 81); гумові красуні (Гудзик, 111); тільки модельної зовнішності (Гудзик, 199); пліснявий совок, махровий капіталізм (Гудзик, 73); фірмова посмішка (Гудзик, 167); серйозні комсомольські пики (Гудзик, 100); літературна проституція (Пастка, 21); інтернатська короста, плебейські замашки (Пастка, 47); перше теляче кохання (Місто карликів 1 – 2, 331); телячий захват (Місто карликів 1 – 2, 340); дамський хижак (Місто карликів 1 – 2, 239); владні недомірки (Місто карликів 1 – 2, 294); гумовий дурник (Місто карликів 1 – 2, 294); змастити голос елєм (Місто карликів 1 – 2, 343); продукувати іони кохання (Місто карликів 1 – 2, 344).

Найбільш яскраві номінативно-експресивні лексико-семантичні інновації перебувають у площині синтагматичного поєднання слів, що містять нібито несумісні семи віднесеності реалій фізично-побутового життя людини (навіть фізіологічного стану) до сфери абстрактного осягнення філософських понять, психологічних станів тощо і навпаки. Так, певний “фізіологізм” послідовно простежується в порівняннях, метафорах: *Життя – взагалі мило. Спочатку запашине, “Полуничне”, а потім – жалюгідний обмилок сподівань, утрачених можливостей, надій, сил, розуму, здорового глузду, пам’яті. Потім залишається тільки піна, мильні бульбашки...* (Дванадцять, 268); *Брехня, коли, скажімо, жінка офірує собою заради родини – чоловіка, дітей. Хоча в традиційному розумінні це вважається “великим жіночим подвигом”. Чинячи так, вона не тільки грішить тим, що нехтує своєю дорогою, своїм покликанням і своєю, нехай маленькою, місією на землі – вона підсвідомо, під маскою цієї жертовності руйнує життя тих, у кому розчиняється. Це те саме, що кинути грудку цукру в спирт чи розсіл. Цукром можна поліпити тільки відповідне питво. І то – в розумних межах* (Дванадцять, 270); *Усе сурогатне знайшло своє ім’я, а все справжнє видалося настільки справжнім, що його можна було відчутти на смак, як иматок м’яса з кров’ю. Справжнє – душило, лякало безсонням, сурогатне – смакувало, як подвійний чизбургер у “Макдональдсі”* (Дванадцять, 125); *Спрага ворушилася в ній, як... як каміння в нирках* (Гудзик, 46); на запитання “Коли ти щаслива?” відповідає: *“Коли розлуцую пальцями повітряні пухирці на целофановій упаковці... Коли витираю запітніле скло в автобусі – від зверху донизу, – і в ньому проявляється краєвид!”* (Все..., 139); *... не доливати свого оцту в сірчану кислоту денного сміття* (Місто карликів 1 – 2, 361); *... пересмажені, бо на високому градусі кипіли, котлети* (Місто карликів 1 – 2, 294); *перші ознаки карієсу почуттів* (Місто карликів 1 – 2, 294).

Подібні процеси є виявом загальної тенденції в сучасній українській мові – її демократизації. Протилежна тенденція – інтелектуалізація мови – також відобразилася в оригінальних авторських метафорах, порівняннях. Пор.: *Особливе зворушення викликало в мене те, як вона мис ступні, вперто тре їх камінцем, уважно розглядає і знову тре, аж поки вони не стають ніжними та жовтуватого-рожевими, як пергамент, що світиться на сонці* (Дванадцять, 22); *Навіть хода в неї була так, ніби з кожним кроком вона піднімалася на гільйотину часів Французької революції. А коли вона знімала руку, щоб дістати теку з верхньої полиці, нагадувала напівоголену Свободу з картини Делакруа* (Дванадцять, 76); *Прискіпливим чоловічим поглядом я розглядав її струнку, витончену, я б сказав – видовжену, як на полотнах Модільяні, постать, великі, якогось неприродно-блакитного кольору очі, чіткі вилиці* (Дванадцять, 224); *Він дивився на неї так, як ентомолог дивиться на щойно ввійманий екземпляр метелика* (Дванадцять, 276); *Я була перед його очима, як листок, що лежить на склі перед окуляром мікроскопа – навіть відчула, як у мені в безладному броунівському русі забігали якісь молекули* (Гудзик, 203).

4. За параметром мова – норма – мовлення неологізми поділяють на оказіональні та узуальні. У сучасній теорії номінації наявна ціла низка термінів на означення членів таких опозицій, конкретних виявів позначених ними процесів поповнення лексики. Найпоширенішими є протиставлення потенційних слів (потенціалізмів) як результату узуального словотворення оказіональним словам (оказіоналізмам) як результату словотворення неuzuального.

Прикладами першої групи, тобто потенціалізмів, можуть бути такі згадані вище слова, як: *буржуйка* (жінка-буржуй) (Дванадцять, 38), *заміша* (жінка-замісник) (Пастка, 16), *тимури́вка* (дівчина-тимуривець) (Пастка, 155), *монтажки* (Пастка, 5), *таксі́вка* (Пастка, 22), *порнушка* (Пастка, 36, 142), *шосейка* (Пастка, 125) тощо. Н.Ф. Клименко називає подібні слова резервом, що стимулює розвиток словотвірної системи мови; це слова, що функціонують у мовленні, але ще не ввійшли в мову (2000, с. 473).

Для оказіоналізмів, на думку багатьох дослідників (С.А. Карпіловської (2005), Н.Ф. Клименко (2000), Н.О. Янко-Триницької (2001) та ін.), визначальною є саме ознака порушення усталеного

зразка творення слова з певною ономасіологічною і, глибше, когнітивною структурою. Скажімо, типовим прикладом порушення словотвірного зразка вираження ономасіологічної структури може бути okazіоналізм *секретутка*: *Вовик* – типова *секретутка* (Пастка, 28). Цей контамінований okazіоналізм виник унаслідок міжслівного накладання лексем (точніше, контамінації кореневої і афіксальних морфем) *секретар* + *проститутка*, перша з яких є носієм звичайного (оцінно-нейтрального) змісту (“службовець, який відповідає за діловодство установи, організації тощо”), друга – негативного (“продажна, безпринципна, безчесна людина”). Знову створена одиниця використовується для іронічного обігрування міжлексемних парадигматичних зв’язків. Парадоксальність цього гібрида-неологізму зумовлена різким зміщенням його денотативної закріпленості порівняно з вихідним словом – базою номінації.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Роль сучасних письменниць у розвитку української мови – поліаспектна. Це, зокрема, творення неформ з абстрактно-концептуальним значенням і неосемантів у межах лексеми та її сполучуваності, а також актуалізація мовного досвіду української інтелігенції кінця ХІХ – початку ХХ століття та зв’язок із культурно-писемною традицією української мови історично давніших шарів. Мовні пошуки Люко Дашвар, Лесі Романчук, Ірен Роздобудько спрямовані на віднайдення та розвиток природних, еволюційно вмотиваних змістових одиниць мовомислення. Їхні новотвори різко не виділяються на тлі загальновідомих слів. Вони віртуозно скомпоновані із загальноживаних, просторічних, книжних, термінологічних, біблійних, античних, історичних, нерідко семантично несумісних чи навіть протиставних елементів, пов’язані зі своєрідністю художнього сприйняття світу, виконують оцінно-експресивну функцію і використовуються здебільшого, щоб позбутися (засобами іронії, гумору, гротеску чи навіть сатири) згубних ідеологій, комплексів, стереотипів, що цілком у дусі постмодернізму. Проаналізовані лексико-семантичні інновації підтверджують одну з провідних тенденцій функціонування української мови, що простежується з кінця 80-х – початку 90-х рр., – активізація інтеграційних процесів щодо норм і стандартів різних типів мовлення, послаблення межі між ними, взаємопроникнення їхніх елементів.

Для отримання цілісного уявлення про сучасні тенденції в українській художній неології доречно проаналізувати лексико-семантичні неологізми в чоловічій прозі, а також у поетичному мовленні – усе це становить перспективу подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

- Борис, Д. П. (2015). Проблема неоднозначності поняття “неологізм” крізь призму лінгвофілософської теорії. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія “Філологічні науки”*. Мовознавство, 3, 54–61.
- Валух, З. О., Коробова З. О. (2017). Неозапозичення як база сучасного словотворення *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія*. Т. 20, № 2, 9–16.
- Говердовский, В. И. (1989). *Коннотемная структура слова*. Харьков: Изд-во при ХГУ.
- Земская, Е. А. (1996). Активные процессы современного словопроизводства. *Русский язык конца ХХ столетия (1985–1995)*. Москва: Языки русской культуры. 90–141.
- Карпіловська, Є. А. (2005). Неузвальне словотворення: “правила гри без правил”. *Вісник Київського лінгвістичного університету. Сер. Філологія*. Київ: КНЛУ. 8, 1, 106–117.
- Клименко, Н. Ф. (2000). Потенційне слово. *Українська мова : Енциклопедія*. Київ: Укр. енциклопедія. 473–474.
- Колоїз, Ж. В. (2007). *Українська okazіональна деривація*. Київ: Акцент.
- Лыков, А. Г. (1976). *Современная русская лексикология (русское okazіональное слово)*. Учебное пособие для филол. фак. ун-тов. Москва: Высшая школа.
- Мінчак, Г. Б. (2008). Лексико-семантичні інновації в романах Ірен Роздобудько. *Наук. вісн. каф. ЮНЕСКО Київ. нац. лінгвіст. ун-ту. Серія : Філологія – Педагогіка – Психологія*. 16, 78–84.

- Плотникова, Л. И. (2000). *Новое слово: порождение, функционирование, узуализация*. – Белгород.
- Тараненко, О. О. (2000). Неологізм. *Українська мова : Енциклопедія*. Київ: Укр. енциклопедія.
- Тропина, И. А. (2007). Наречие-инновации : лингвопрагматический аспект : *дисс. ... канд. филол. наук: 12.02.01*. Ростов-на-Дону.
- Ханпира, Э. И. (1966). Об окказиональном слове и окказиональном словообразовании. *Развитие словообразования современного русского языка : сб. науч. трудов*. Москва. 153–167.
- Эпштейн, М. Н. (2000). Слово как произведение: о жанре однословия. *Новый мир*. 9, 204–215.
- Янко-Триницкая, Н. А. (2001). *Словообразование в современном русском языке*. Москва: Индрик.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Дашвар Люко (2016). *РАЙ.центр*. Харків: Фоліо.
- Роздобудько І. (2006). *Дванадцять, або Виховання жінки в умовах, не придатних до життя*. Харків: Фоліо.
- Роздобудько І. (2007). *Гудзик*. Харків: Фоліо.
- Роздобудько І. (2007). *Пастка для жар-птиці*. Харків: Фоліо.
- Роздобудько І. (2011). *Зів'ялі квіти викидають*. Київ: НОРА-ДРУК.
- Роздобудько І. (2012). *Все, що я хотіла сьогодні*. Харків: Фоліо.
- Романчук Л. (2017). *Місто карликів*: Кн. 1 – 2. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.
- Романчук Л. (2018). *Місто карликів*: Кн. 3 – 4. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.

REFERENCES

- Borys, D. P. (2015). Problema neodnoznachnosti poniattia "neolohizm" kriz pryzmu lnhvofilosofskoi teorii. *Naukovyi visnyk DDPU imeni I. Franka. Serii "Filolohichni nauky"*. *Movoznavstvo*, 3, 54–61.
- Valiukh, Z. O., Korobova Z. O. (2017). Neozapozychennia yak baza suchasnoho slovotvorennia *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho lnhvistychnoho universytetu. Serii : Filolohiia. T. 20, № 2, 9–16*.
- Hoverdovskyi, V. Y. (1989). *Konnotemnaia struktura slova*. Kharkov: Yzd-vo pry KhHU.
- Zemskaiia, E. A. (1996). *Aktyvnye protsessy sovremennoho slovooproizvodstva. Russkyi yazyk kontsa XX stoletyia (1985–1995)*. Moskva: Yazyky russkoi kultury. 90–141.
- Karpilovska, Ye. A. (2005). Neuzualne slovotvorennia: "pravyla hry bez pravyl". *Visnyk Kyivskoho lnhvistychnoho universytetu. Ser. Filolohiia. Kyiv: KNLU. 8, 1, 106–117*.
- Klymenko, N. F. (2000). Potentsiine slovo. *Ukrainska mova : Entsyklopediia. Kyiv: Ukr. entsyklopediia. 473–474*.
- Koloiz, Zh. V. (2007). *Ukrainska okazionalna deryvatsiia*. Kyiv: Aktsent.
- Lykov, A. H. (1976). *Sovremennaia russkaia leksykologhiia (russkoe okkazyonalnoe slovo)*. Uchebnoe posobyie dlia fylol. fak. un-tov. Moskva: Vysshiaia shkola.
- Minchak, H. B. (2008). *Leksyko-semantychni innovatsii v romanakh Iren Rozdobudko. Nauk. visn. kaf. YuNESKO Kyiv. nats. lnhvist. un-tu. Serii : Filolohiia – Pedahohika – Psykholohiia. 16, 78–84*.
- Plotnykova, L. Y. (2000). *Novoe slovo: porozhdenye, funktsyonyrovanye, uzualyzatsiia*. – Belhorod.
- Taranenko, O. O. (2000). *Neolohizm. Ukrainska mova : Entsyklopediia. Kyiv: Ukr. entsyklopediia. 377*.
- Tropyna, Y. A. (2007). *Narechye-ynnovatsyy : lnhvoprahmatycheskyi aspekt : dyss. ... kand. fylol. nauk: 12.02.01. Rostov-na-Donu*.
- Khanpyra, E. Y. (1966). *Ob okkazyonalnom slove y okkazyonalnom slovoobrazovanyu. Razvytye slovoobrazovaniia sovremennoho russkoho yazyka : sb. nauch. trudov. Moskva. 153–167*.
- Epshtein, M. N. (2000). *Slovo kak proyzvedeniye: o zhanre odnoslovyia. Novyi myr. 9, 204–215*.
- Yanko-Trynytskaia, N. A. (2001). *Slovoobrazovanye v sovremennom russkom yazyke. Moskva: Yndryk*.

DZHERELA ILIUSTRATYVNOHO MATERIALU

- Dashvar Liuko (2016). RAI.tsentr. Kharkiv: Folio.
Rozdobudko I. (2006). Dvanadtsiat, abo Vykhovannia zhinky v umovakh, ne prydatnykh do zhyttia. Kharkiv: Folio.
Rozdobudko I. (2007). Gudzyk. Kharkiv: Folio.
Rozdobudko I. (2007). Pastka dlia zhar-ptytsi. Kharkiv: Folio.
Rozdobudko I. (2011). Ziviali kvity vykydaiut. Kyiv: NORA-DRUK.
Rozdobudko I. (2012). Vse, shcho ya khotila sohodni. Kharkiv: Folio.
Romanchuk L. (2017). Misto karlykiv: Kn. 1 – 2. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan.
Romanchuk L. (2018). Misto karlykiv: Kn. 3 – 4. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan.

Дата надходження до редакції 12.10.2018

Ухвалено до друку 25.10.2018